

HEGEMÓN KLUBPÁRTOK MAGYARORSZÁGON

A FOLYTONOSSÁG HAGYOMÁNYA A MAGYAR PARLAMENTÁRIS KULTÚRÁBAN

ANKA LÁSZLÓ

A modern magyar parlamentarizmus az 1848 tavaszán, az európai forradalmi hullámot kihasználó pozsonyi rendi országgyűlés, a diéta által elfogadott áprilisi törvényeken alapszik, melyek kisebb módosításokkal és megszakításokkal (1849–67, 1918–20) egészen 1945-ig érvényben voltak, s meghatározták a politikai kultúrát és az intézményrendszert. E törvények szabták meg a kormányzati felelősség (III. törvény), az állandóan működő és nehezen feloszlatható országgyűlés működésének (IV. törvény), valamint a népképviselő és a választójog kérdéskörét (V. törvény). A Habsburg–Lotharingiai-dinasztia 1849-es reakciós győzelme után csak az 1867-ben megkötött kiegyezés után volt arra lehetőség, hogy ez a parlamentáris rendszer kibontakozzon, működés közben meggyökeresedjen, és bizonyítsa életrevalóságát. A felépített alkotmányos konstrukció nem zárta ki, hogy parlamenti váltógazdálkodás alakul ki a kiegyezés utáni években, miszerint egy ellenzéki párt a sorra kerülő képviselőházi választások alkalmával többséget szerezve leválthatja az éppen aktuális kabinetet. Erre a korabeli Európa parlamentáris berendezkedésű országaiban a liberális–konzervatív törésvonal mentén akadt bőven követhető példa, Magyarországon azonban nem ez történt.

A KEZDETEK

Először a kiegyezést létrehozó és ezért 67-esnek nevezett liberális Deák Párt megőrizte az 1869-es és 1872-es képviselőházi választások során a kormány támogatásához szükséges többségét, míg a vele szemben álló ellenzéki pártokat nem a liberalizmushoz fűződő viszony, hanem a kiegyezési rendszer kritikája, elutasítása különböztette meg a kormánypárttól.

Tekintettel arra, hogy az 1867-es kiegyezés az uralkodó Ferenc József császár és király, illetve a magyar állam között kötött, csak a két fél beleegyezésével lehetett a berendezkedés intézményrendszerén módosítani vagy

Domináns kormánypártok a dualizmus és a Horthy-korszak idején

Szabadelvű Párt 1875–1906

Nemzeti Munkapárt 1910–1918

Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja 1919–1922

Keresztény-Keresztény Földműves-, Kiszgazda- és Polgári Párt (röviden: Egységes Párt) 1922–1932

Nemzeti Egység Pártja 1932–1939

Magyar Élet Pártja 1939–1945

Kontinuitás – A III. kerületi Táborvárosi Múzeum külső kerítése, Aquincumra emlékeztető római legionárius fejszobrával
(Gyarmati István felvétele)

ahelyett alternatív rendszert létrehozni. A monarcha azonban hosszú uralkodása folyamán nem engedett a 67-ből. Olyan kormányt és képviselőházi többséget tudott elfogadni, amely minden körülmények között kiállt a kiegyezés mellett. Azon pártok, amelyek kritizálták, továbbfejlesztették volna a rendszert, voltak a 67-es ellenzékiek, ők kormányra juthattak, ha erről lemondtak. Amely pártok a rezsim felszámolását tűzték ki célul, kormányképtelenek voltak a fejedelem szemében, és 48-asok néven vonultak be a történelembe, mert nem fogadták el az 1848-as áprilisi törvények '67-es megcsorbítását, ami annyit jelentett, hogy az 1848-as szuverenitásból – amikor csak a király személye kötötte össze a Magyar Királyságot a Habsburg Birodalom többi részével, vagyis perszonálunió létezett – engedményt tettünk Ausztria (és a vele közös uralkodóház) javára mint a birodalom másik állami alkotófele számára a külső ügyek és a véderő közössége, az ezek finanszírozásához szükséges pénzügyek, illetve a vám- és kereskedelmi ügyekben.

Ideológiai törésvonal helyett tehát közjogi alapra helyezkedtek 1867 után a magyar pártok. Az 1870-es évek első felében a Deák Párt erős emberei elhasználódottak a miniszteri bársonyszékekben, a párt tekintélyes vezető után kiáltott, akire hosszú távon lehetett politikát építeni. Az 1873-as pénzügyi-gazdasági válság miatt pedig az államcsőd és a politikai szakadék széléről kellett visszarántani az országot.

A HARMINC ÉVIG KORMÁNYZÓ SZABADELVŰ PÁRT (1875–1905)

E kettős – káderpolitikai és pénzügyi-gazdasági – válságon a Deák Párt úgy tudott átlendülni, hogy 1875 márciusában fuzionált (egyesült) a 67-es ellenzéki Balközép Párttal, amelyet Tisza Kálmán vezetett. Az országban őt tartották akkor az egyik legreményteljesebb politikusnak, aki képes egy nagy kormánypártot irányítani. Az egyesüléssel létrejött egy hatalmas kormánypárt, a Szabadelvű Párt, amely a képviselőházi 413 mandátumból 333-at birtokolva elég nagy többséget alkotott ahhoz, hogy a fájó pénzügyi intézkedéseket megtegye, és egy nagy, szigorú feltételű külföldi kölcsönt vegyen fel az államháztartás egyensúlyának helyreállítására. A Szabadelvű Párt ettől kezdve hegemon helyzetbe kerülve harminc éven át biztosította a folyamatos nacio-

nalista liberális eszmei alapon álló 67-es kormányok számára a képviselőházi többséget. Ez idő alatt nyolc választást nyertek meg, és nyolc szabadelvű miniszterelnök alakíthatott kabinetet.¹

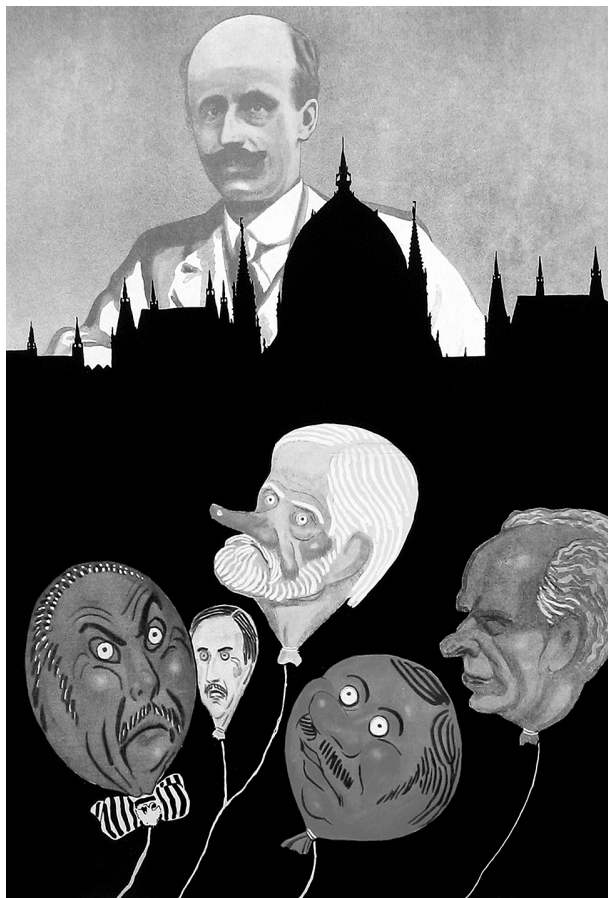
E harminc esztendőre, illetve a boldog békeidők korára (1867–1914) a magyar történetírás úgy tekint, hogy ez volt gazdasági, kulturális és demográfiai értelemben a magyar történelem legprosperálóbb időszaka. E telje-

sítményhez – nyilvánvalóan a nemzetközi gazdasági és nagyobb háborúmentes európai környezetben túl – arra volt szükség, hogy ugyanaz a párt adja ciklusokon keresztül az országgyűlési többséget, az ebből kikerülő kabineteket, amely így elég időt kap arra, hogy koncepcionálisan végiggondolt politikai elképzeléseit ne csak törvényi erőre emelje, hanem megvárja kifutásukat, eredményeket, és azokat a megfelelő módon kamatoztassa, visszaforgassa, és új eredményeket produkáljon. A miniszter- és kormányválságok helyett, ami az 1871 és 1875 közötti éveket jellemezte, a kormányzati állandóság, folytonosság politikai értéket képviselt. Egy szabadelvű képviselő így nyilatkozott választói előtt az 1878-as választások alkalmával arról, miért támogatja Tisza Kálmán kormányát és a Szabadelvű Pártot:

egyetlen nagy
hegemón
kormánypárt

1 Történetével kapcsolatban lásd bővebben: ANKA László: *A harminc évig kormányzó Szabadelvű Párt (1875–1905)* = „Indivisibiliter ac Inseparabiliter” – „Feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul.” A kiegyezés 150. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencia előadásai. szerk. SZAKÁL Imre, Beregszász–Ungvár, 2018.; BEKSICS Gusztáv: *A szabadelvűpárt története*. Rákosi, Bp. 1907. és PÖLÖSKEI Ferenc: *A Szabadelvű Párt fényei és árnyai (1875–1906)* Éghajlat, Bp. 2010.

„Én a jelen minisztériumot támogattam, először azért, mert mindennek-előtt a függőben lévő nagy kérdéseket akartam rendezve látni; és másod-szor azért is, mert ezen kormánynak sem képességében, sem jó akaratában kételkedni okom nincs, és mivel nagyon kíváncsok, hogy valahára a kormányszatnak bizonyos állandóságára tegyünk szert, nehogy a megindult nagy reformmunkák minden évben, vagy minden második évben, egy-egy ministerválság által ismét félbeszakíttassanak.”²

Kormányzópárt –

Tisza István századforduló utáni és Bethlen István 1920-as évek közepén élvezett hegemoniájának ábrázolása

(Borsszem Jankó, 1904. november 27. címlap, *Bedő-gyűjtemény* – Árverés 90 Bt.)

A HÉT ÉVIG KORMÁNYZÓ NEMZETI MUNKAPÁRT (1910–1917)

A Szabadelvű Párt 1905-ben választási vereséget szenvedett, és 1906-ban feloszlott. Az egyéves parlamenti válság után felálló, Wekerle Sándor miniszterelnök vezette koalíciós kormány 1909-re teljesen felülte hitelességét a választók nyilvánossága előtt. A 48-asok által megtagadott korábbi pártprogramjuk, a kiegyezésből adódóan ciklikusan visszatérő 67-es kérdések és ezek mentén az aktuális megegyezési kényszer Ausztriával leamortizálta a koalíció legnagyobb erejét, az önmagában is a kormánytöbbséghez elég mandátummal rendelkező Függetlenségi és 48-as Pártot. Emiatt egyik politikai válság a másikat érte a koalíción belül.

Az 1906-ban feloszlott Szabadelvű Párt 1910-re újjászerveződött Tisza István vezérletével Nemzeti Munkapárt néven. Tisza és szűkebb vezérkara felülről építkezve készültek az 1910-es képviselőházi választásokra. Ennek eredményeképpen egy 67-es, a politika nagy kérdéseiről azonos véleménnyel rendelkező, vagyis egységes képviselőjelölti gárda állt össze a választásokra,

² Falk Miksa volt országgyűlési képviselő beszéde a keszthelyi kerület választóíhoz. Tartatott Keszthelyen, 1878. július 7-én. Pesti, Bp. 1878. 41.

Egységben az erő –
A Keresztény Nemzeti Egyesülés
Pártjának 1920-as és...
(Wikimedia Commons)

melyet meg is nyert a Nemzeti Munkapárt. Innentől 1918-ig ez a párt adta a kormányzathoz szükséges többséget az országgyűlésben, azzal a megszorítással, hogy 1917-ben Tisza István miniszterelnöki lemondása után a párt ellenzékié vált, de többségére támaszkodva meg tudta kötni az utána következő kabinetek kezét a törvényalkotásban.

Mi volt az a politikai rendezőelv, amely miatt a Szabadelvű Párt és a Nemzeti Munkapárt is ragaszkodott a hatalomhoz, s nem engedte, hogy a közjogi ellenzék kormányra kerüljön? A kiegyezés azt jelentette, hogy a magyar nemzet, amely nem volt többségben a nemzetiségekkel szemben a Kárpát-medencében, meg tudta őrizni a magyar nemzeti szupremáciát. Ausztria mint katonai nagyhatalom megvédte a magyar nemzetet a Habsburg Birodalom keretei között, és mint nagyhatalom, megvédte külső ellenséggel szemben is. A cenzusos választójog pedig lehetővé tette, hogy a nemzetiségek ne kerüljenek többségbe a budapesti parlamentben, illetve a függetlenségi és 48-as ellenzék, amely programja szerint felforgatta volna a 67-es rendezést, szintén ne jusson kormányra. A rendszer – érinthetetlen szent tehén módjára – tehát merev volt abból a szempontból, hogy csak így volt biztosított, hogy a nemzetiségek ne darabolják szét az egyközpontú államot.

...a Nemzeti Egység Pártjának 1935-ös választási plakátja (Országos Széchényi Könyvtár Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtára, PKG.1935/289)

BETHLEN ISTVÁN EGYSÉGES PÁRTJA (1922–1931)

A Szabadelvű Párt arra kapott felhatalmazást 1875-ben, hogy a pénzügyi-gazdasági válságból kikormányozza az országot. A Nemzeti Munkapártnak 1910 után a parlament jogszerű működését és a kormányzat intézményének kezdeményező- és alkotóképeségét kellett helyreállítani. Az Egységes Pártnak a trianoni országcsönkítés után kellett helytállnia.

Az I. világháborús vereségeség, gazdasági és katonai összeomlás, a 67-es politikai elit szétesése 1918-ra, a spanyolnáthajárvány pusztítása, a népköztársaság mint modernizációs kísérlet kudarca, az októberták hitelvesztése, az ország egyes régióinak cseh, román, délszláv megszállása, a Tanácsköztársaság diktatúrája és leszereplése, a vörösteror, az 1919-es hírhedt román megszállás mértéke, a fehérterror, az antiszemitizmus, a gazdasági blokád, a százezrekre rúgó menekültáradat (vagonlakók) és a trianoni országcsönkítés olyan állapotokat teremtett, amelyre a korabeli felnőtt nemzedék mentálisan ráment.³

3 Lásd bővebben: A trianoni békediktátum története hét kötetben. II/2. köt. A katonai megszállástól a magyar béke delegáció elutazásáig. A párizsi békekonferencia és Magyarország. főszerk. GULYÁS László, Szeged, 2021.; DÉKÁNY István: Trianoni árvák. Noran, Bp. 2018.; HATOS Pál: Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as

A lövészárkok poklát megjárt milliós férfitömegek visszaintegrálása a békebeli állapotokba, az infláció, az egzisztenciák sokaságának megrogyása, a bűnözés és a bűnbakkeresés vezettek oda, hogy a hadiállapot után is fennmaradt a cenzúra, a statárium, a botbüntetés bevezetéséről vagy éppen a *numerus clausus*-ról született törvény. A magyar társadalom egy része ezt igényelte, másik része pedig ebből értett. Ebben a környezetben, 1920–21-ben sorra váltották egymást a Huszár-, a Simonyi-Semadam-, a Teleki- és a Bethlen-kabinetek, melyeknek egyik válságot a másik után kellett átvészelní úgy, hogy a kabinetek nemzetgyűlési háttérét az úgynevezett keresztény pártok és a kisgazdák koalíciója adta, melyek állandóan rivalizáltak egymással, és előbbiek mindent elkövettek az utóbbiak politikai bedarálásáért. Az a pénzügyi-gazdasági elképzelés, amivel a csonka országot talpra akarták állítani, 1921-ben Hegedűs Lóránt pénzügyminiszterrel megbukott.

Az első királypuccs miatt leköszönő Teleki-kormány helyébe lépő Bethlen István miniszterelnök vezette kabinetnek ezen állapotokon kellett úrrá lenni és a megmaradt országot a káoszból a konszolidáció mezejére vezetni. Bethlen ekkor már húszéves pártpolitikai tapasztalattal rendelkezett, és arra a következtetésre jutott, hogy egy olyan nagy és egységes, fegyelmezett kormánypártra van szükség a kabinetje előtt tornyosuló problémák kezelésére, mint amilyen korábban a Szabadelvű Párt, illetve a Nemzeti Munkapárt volt, melyek több cikluson keresztül kormányozva tudták elképzeléseiket megvalósítani.

Bethlent azonban sürgette az idő a közelgő 1922-es választások miatt, így a rendelkezésre álló parlamenti pártok közül kellett kiválasztani azt, hogy melyikbe lép be, melyiket próbálja saját elképzeléseihez igazítani, ahelyett, hogy szerves, időigényes pártépítkezésbe kezd.⁴ Belépett tehát a kisgazdák pártjába, és belülről alakította azt át, így jött létre az Egységes Párt, amely a gróf számára 1931-es lemondásáig biztosította a kormányzáshoz szükséges háttérrel, majd más miniszterelnökök vezetésével, más tagokkal, új ideológiák mentén és új néven, parlamenti váltógazdálkodás nélkül, egészen 1944-ig vezette az országot.

KLUBPÁRTOK

A Szabadelvű Párt után fennmaradt egy alapszabály, melyet 1875-ben fogadtak el,⁵ és amely eredetileg a Deák Párt alapszabálya volt,⁶ de létezik egy 1900-as alapszabály-tervezet is, amelyről viszont nem lehet egyértelmű módon megállapítani, hogy életbe lépett-e valaha.⁷ Ez utóbbi, bár kidolgozottabb, lényegét tekintve nem különbözött az 1875-ös alapszabálytól, tudniillik mindkettő dokumentumból az szűrhető le, hogy a szabályzat nem egy modern értelemben vett politikai tömegpárt alapdokumentuma, hanem egy klubhelyiség, a pártközpont – a „Szabadelvű kör” – működésének kereteit meghatározó leírás. A tényérnyi méretű, nyolc oldalas füzetecske a tagság feltételeit, a tagok alkotta közgyűlés által választott vezetőség (elnök, alelnök, jegyzők, igazgató, választmány) feladat- és hatáskörét írta körül. E körök azonban kimerültek a pártközpont mindennapi életének szervezésében, irányításában, ellenőrzésében. A pártelnökség annyiban volt politikai tisztség, hogy gondoskodott azon értekezletek összehívásáról és levezetéséről, amelyeken a párt országgyűlési képviselői (kizárólag a képviselőházi mandátummal rendelkező tagok) megvitatták a kormány által előterjesztett törvény- és határozattervezeteket, politikai cselekvési terveket, aktuális kérdéseket.

Ezentúl a „kör” a párthoz tartozó országgyűlési képviselők, főrendiházi tagok és főispánok találkozó- és szórakozóhelyeként funkcionált. Ennek megfelelő berendezés, luxus, kényelem, szerencse- és társasjáték-lehetőségek, könyv-

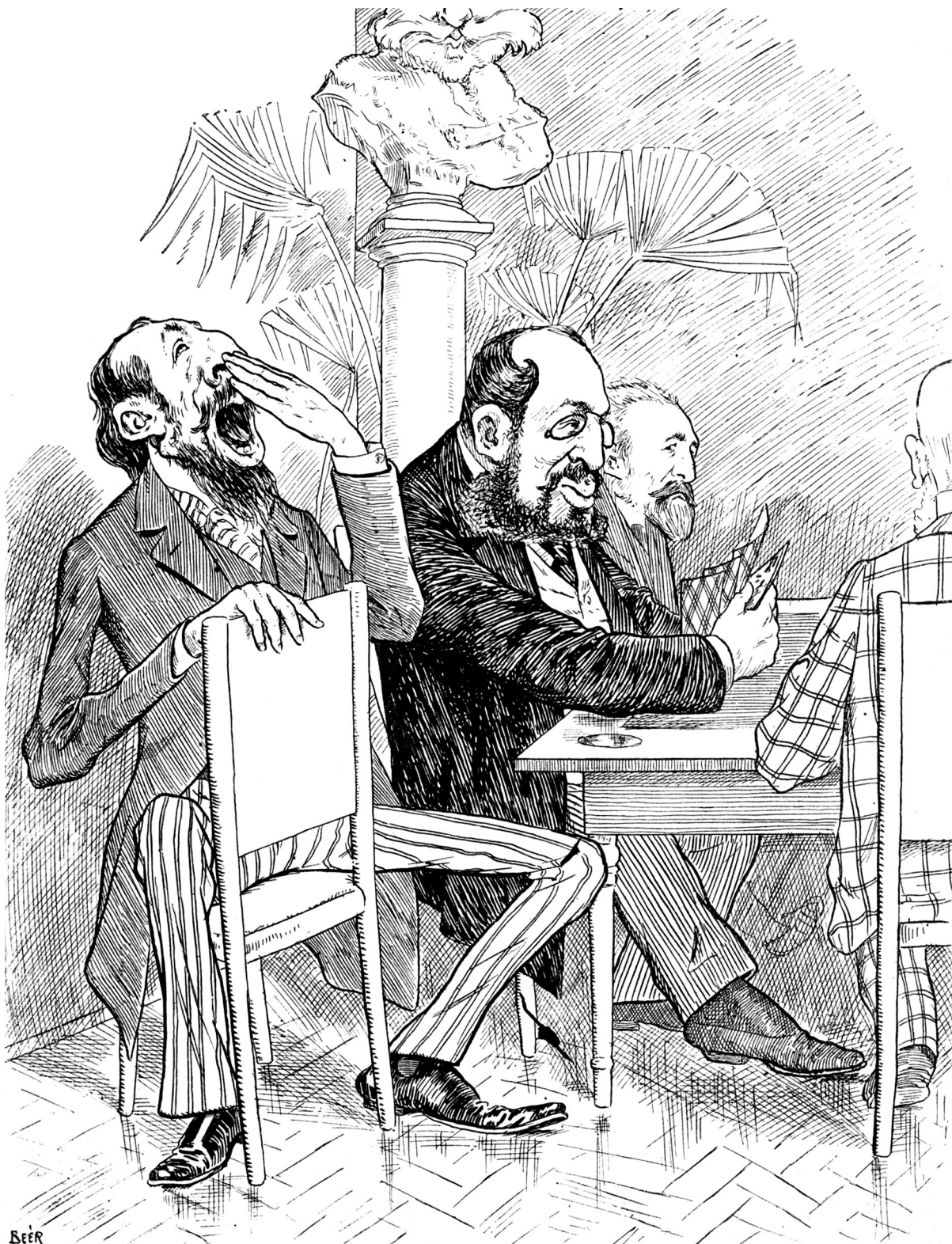
összeomlás és az őszirózsás forradalom története. Jaffa, Bp. 2018. és Uő: *Rosszfiúk világforradalma. Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság története*. Jaffa, Bp. 2021.; valamint PERCZEL Olivér: *A román–magyar háború és a román katonai megszállás magyar áldozatai (1919–1920)* Erőszakkutató Intézet, Bp. 2024.

4 Tisza nem így csinálta. *Uj Nemzedék*, 1921. november 30. 3.

5 *Az országgyűlési „szabadelvű párt-kör” alapszabályai*. 1875. Kocsi, Buda-Pest, 1875.

6 „A ma este tartott egyesült körök választmányi értekezletén ezúttal Justh József elnökölt és a Deákkör alapszabályait a választmány elfogadta.” A korábbi Deákkör... *A Hon*, 1875. március 5. l.

7 *Az országgyűlési szabadelvű pártkör alapszabályainak és házszabályainak tervezete*. Werbőczy, 1900.

Béla

tár, különszobák, személyzet állt a párttagok rendelkezésére, akiknek az éves tagdíjából fedezték a pártközpont működését.⁸ Az alapszabály általánosságban lehetővé tette, hogy tagjai lehetnek „mindazon honpolgárok, kik ezen kör politikai irányához csatlakoznak”.⁹ Majd a következő szakaszokban rögtön

A szokás hatalma –

A konzervatív ellenzéki Kakas Márton című élcslap ábrázolása a kormánypárti Szabadelvű Klub „kibiceiről” a századfordulón (Kakas Márton, 1899. május 14. 3.)

8 A „kör” a pesti Duna-parton álló Lloyd-épületben székelt, erről lásd: ANKA László: Amikor a Lloyd-palotában dönt el az ország sorsa. Pestbuda.hu, 2021. március 13.

9 Az országgyűlési „szabadelvű párt-kör” alapszabályai. 1875. I.m. 3.

leszűkítette rendes tagokra, a képviselőház és a főrendiház tagjaira, illetve az általuk beajánlott és titkosan megválasztott rendkívüli tagokra. E szűkre szabott tagságból az következik, hogy a párt az erejét nem a tömegek beléptetésében, hanem csak a képviselő- és főrendiházi mandátumokban mérte. Ez az igény kiegészült azzal, hogy rendkívüli tagok lehessenek újságírók, főispánok, főtiszviselők és mások, akik a háttérből támogatták a párt politikáját. Az „országgyűlési »szabadelvű párt-kör«” azonban szabályzatban rögzített módon, formálisan-intézményesen nem kapcsolódott össze a párt vidéki szervezeteivel, tehát fennállása során végig megőrizte a tömegektől elkülönülő, elitista jellegét. Tömegekre csak képviselőházi választások alkalmával volt szüksége.

A Szabadelvű Párt vidéki hálózata választókerületi szinten szerveződött, egy-egy országgyűlési képviselő, képviselőjelölt-aspiráns vagy más politikai motivációval rendelkező helyi potentát körül. Aktivitást pedig többnyire a választások napjaiban mutattak, vagy akkor, amikor a választókerületeikbe ellátogattak az országgyűlési képviselők (akik többnyire nem voltak ottani lakosok), hogy egy-egy országgyűlési ülészek végén vagy forró politikai helyzetben beszámolót tartsanak választóik előtt. Noha a „párt-kör” folyamatosan működött a Lloyd-palotában, és eredményesen összetartották a szabadelvű országgyűlési képviselőket, akiknek a törvénygyári jelenlétére és fegyelmezett szavazására szükség volt a parlamentben, ugyanakkor a nagyvilág felé esetlegesen működött a szervezet.

Bár az 1901-es választásokról tartja azt a történettudomány, hogy ekkor a szabadelvűek számos választókerületben egymás ellenében is elindultak,¹⁰ az újabb kutatások tükrében kijelenthető, hogy ez nem csak ezt a választást jellemezte. Terézvárosban 1875-ben két, majd 1878-ban három szabadelvű küzdött meg a nyilvánosság előtt azért, hogy a párt jelöltje lehessen. Ferencváros és Kőbánya választókerületében 1878-ban két szabadelvű jelölt indult egyszerre.¹¹

Történészek számára ismert, hogy a párt legfontosabb testületi szerve a végrehajtó bizottság volt, amely választások alkalmával próbálta koordinálni a jelöltállítást és a kampányt, de az alapszabály erről a bizottságról említést sem tett. Vagyis a tagság által nem biztos, hogy ellenőrizhető és számonkérhető módon működött, miközben egy igen befolyásos szürke eminenciás, Tisza Kálmán miniszterelnök jobbkeze, Podmaniczky Frigyes báró volt az elnöke hosszú-hosszú éveken keresztül. Még e bizottság is esetlegesen vagy nem is mindig működött, amint ez kiderül Tisza Kálmán egy 1880-ban írt leveléből. „Valódi központ a fővárosban nincs, néha szükségből Podmaniczky Frigyes szerepel ugyan még mint alelnök – az általános választásoknál tudod, hogy az volt –, de valódi *comitée* azt mondhatni nem létezik” – ismerte el a miniszterelnök és pártvezér 1880 nyarán.¹² Valószínűsíthető, hogy a Szabadelvű Párt az 1896-os választásokra készülve érte el szervezettségben, felkészülésben, kortespénzek felhalmozásában a maximumot.¹³ A zenit elérése azonban nem egy folyamatos fejlődési ív részeként értelmezhető, hanem báró Bánffy Dezső miniszterelnök személyiségéből eredt, aki maga vette kézbe a dolgokat – a választási felkészülést már egy esztendővel korábban megkezdte, s minden követ megmozgatott az ellenzéki pártok mandátumszerzési esélyeinek meggyengítésére.¹⁴

**klubpártból
tömegpárt**

10 SZABÓ Dániel: Széll Kálmán pártja és az 1901-es választás = *Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve.* szerk. IFJ. BERTÉNYI Iván, Mathias Corvinus Collegium–Tihanyi Alapítvány, Bp. 2015.

11 GERHARD Péter: *Deszkafalak és potyavacsorák. Választói magatartás Pesten a Tisza Kálmán-korszakban.* Korall, Bp. 2019. 182–208.

12 Tisza Kálmán levele Jókai Mórnak, 1880. július 31. = *Jókai Mór levelezése (1876–1885)* sajtó alá rend. GYÖRFFY Miklós, Argumentum–Akadémiai, Bp. 1992. 121–122.

13 IFJ. BERTÉNYI Iván: „A lelketeket adjátok az ördögnek, ha a kormánypártra szavaztok!” *Adalékok az 1896-os választások történetéhez* = *Natio est semper reformanda. Tanulmányok a 70 éves Gergely András tiszteletére.* szerk. ANKA László et al., Károli Gáspár Református Egyetem–L'Harmattan, Bp. 2016. és ANKA László: *A harminc évig... I.m.* 67–70.

14 IFJ. BERTÉNYI: „A lelketeket... I.m. 328–330.

A nép szava – Pesti képviselőválasztás ábrázolása a dualizmus korában
(Vasárnapi Újság, 1872. 26. szám, 316. oldal)

A Nemzeti Munkapárttal kapcsolatban szerencsésebb helyzetben van a történettudomány. A párt után több alapszabály és tagnévsor is fennmaradt az utókor számára az 1910-es évekből.¹⁵ Ha ezeket alaposan szemügyre vesszük, azt látjuk, hogy lényegi eltérés nincsen benne a szabadelvű párti alapszabályhoz viszonyítva. A párttagsággal a parlament két kamarájának tagjai, főispánok és kültagok rendelkezhetnek, a kültagok azonban nem képeznek tömeget, amely jól kitűnik a nyomtatásban kiadott tagnyilvántartásokból.

A történettudomány álláspontja szerint az Egységes Párt után nem maradtak fenn levéltárakban működési alapszabályok, de még csak tervezetek sem.¹⁶ Azt azonban lehet tudni más forrásokból, hogy az Egységes Párt is klubpártként szerveződött, miközben Bethlenben megvolt az igény arra, hogy tömegpárttá szervezze az egységes párti erőket.¹⁷ Ennek az igénynek annál is inkább jelentkezni kellett a pártalakulás idejében Bethlen István fejében, mivel a szociáldemokraták, a keresztény pártok és a kisgazdák is képesek voltak komoly tömegeket megmozgatni.

Az a tény, hogy a párt alapszabályok nélkül üzemelt egy évtizeden keresztül, mutatja Bethlen pártvezér-miniszterelnök stratégiai és taktikai képességét, illetve azt is kifejezte az alapszabálymentes évtized, hogy gyakorlatilag mindent el lehetett követni, mert az Egységes Párt tagságának nem állt rendelkezésre olyan jogforrás, amivel a pártvezér-miniszterelnököt sakkban lehetett volna tartani, a tagság elé állítani vagy elszámoltatni, felelősségre vonni. Ez az informális dimenzióban és a képviselőházi patkóban valósulhatott meg, ahol a kormányfőt leszavazhatták, ha elvesztette táborá bizalmát.

ÖSSZEGZÉS

Szerkezetük alapján klubpártnak titulálhatjuk mindhárom vizsgált pártot. A politikatudomány honoráciorpárt néven említi azokat a pártalakulatokat, amelyek a 19. század folyamán, amikor a cenzusos választójog általános volt Európa-szerte, a társadalom elitcsoportjaiból toborzódtak, s még nem rendelkeztek tömeges tagsággal. Ezen elitista pártszerveződés és szerkezetkialakítás összhangban állt a korszak elfogadott, általános közgondolkodásával, amely a politikacsínálást a társadalom vezető rétegei, elitcsoportjai (arisztokrácia, nemesség, polgárság) alá rendelte, amely vagyon, iskolázottság, világlátottság alapján vitathatatlan tekintéllyel bírt a társadalom szélesebb csoportjai előtt.

A szerkezeti vizsgálat mellett azonban a három fenti vizsgált párt esetében még egy dimenzióra rá kell világítani. A korabeli parlamentet működtető házszabályok nem is ismerték a frakció, a frakciófegyelem, a többség, a bizalmatlansági indítvány fogalmát, csak egyéni képviselőket ismertek. A többségre támaszkodó kabinetek elnökeit és tárcavezetőit azonban nem a képviselőházi többség választotta meg, hanem Ferenc József király, illetve Horthy Miklós kormányzó nevezte ki. Nyilván figyelembe vették a realitásokat, de a bizalmukat élvező politikusokat választottak a kormányfői tisztségre. A király és a kormányzó jogköreit törvények, szokásjogok és az előszentesítési jog határozták meg, nem pedig a pártok alapszabályai. Ezért volt az, hogy a párt egészenek bizalmát is élvező pártvezérrel, akiből általában a kabinet elnöke lett, nem is tesz említést egyetlen alapszabály sem, mert az a pártalapszabályba nem foglalható államfőtől legalább annyira függött, mint a képviselőtársaitól.

Bár nem közzismert, s nem része a nemzeti közemlékezetnek, de a modern magyar parlamentáris hagyománynak – a dualizmus, illetve a Horthy-kori

15 A Nemzeti Munkapárt Országos Körének alapszabályai. Pesti Lloyd-Társulat, Bp. 1910. és A Nemzeti Munkapárt Országos Körének alapszabályai. Pesti Lloyd-Társulat, Bp. 1915.; valamint A Nemzeti Munkapárt Országos Körének tagjainak névsora. Pesti Lloyd-Társulat, Bp. 1910.; A Nemzeti Munkapárt Országos Körének tagjainak névsora. 1916. Pesti Lloyd-Társulat, Bp. 1916. és A Nemzeti Munkapárt Országos Körének tagjainak névsora. 1917. Pesti Lloyd-Társulat, Bp. 1917.

16 PÜSKI Levente: Végjáték és kezdet. Az első nemzetgyűlés pártstruktúrája 1922 első felében. Századok, 2019/2. 381.

17 BARTA Róbert: Az Egységes Párt kialakulása = 1921 – A Nagy Újrakezdet. Országgház, Bp. 2023. 81–99. és BARTA Róbert: Gróf Bethlen István kormánypártja. Az Egységes Párt. Kétharmados túlsúly a törvényhozásban. Rubicon, 2011/9–10. 20–27.

politikai berendezkedésnek és kultúrának – mindennapjait az jellemezte, hogy hegemon pártrendszer jött létre, melyben egy parlamenti politikai csoportosulás kiemelkedett a többi párt közül, magához ragadta a kormányzati hatalmat, és a váltógazdálkodás kiiktatásával (a cenzusos és a nyílt választás intézményének fenntartásával) képes volt azt több cikluson át megtartani. A választási ciklusokon átívelő, folyamatosan egy párt kezében összpontosuló kormányzási lehetőség azért volt fontos, mert egy-egy válság vagy probléma felszámolására meghozott törvényi intézkedés eredménye soha nem másnap érezte jótékony hatását, hanem bizonyos idő elteltével érkezett meg a gazdasági-társadalmi aktorok visszacsatolása arról, hogy az adott kormányzati koncepció alapuló intézkedések megtétele szükséges volt, és az eredeti célkitűzés szempontjából valóban pozitív eredmény született. A kormányzati koncepció és program a folytonosság által megkapta a reális politikai lehetőséget, hogy kiforrjon, a visszacsatolások mentén javító szándékkal módosuljon, a keletkezett haszon pedig visszaforgatásra kerüljön. Az itt bemutatott hegemon pártok krízishelyzetben születtek, a sikeres válságmenedzselés adta a Szabadelvű Párt és az Egységes Párt számára azt a politikai legitimációt, amely a ciklusokon átívelő kormányzást lehetővé tette.

A hegemon pártrendszer létrejöttének a történelmi tapasztalatok szerint elengedhetetlen feltétele, hogy azt egy rendkívül karizmatikus, az aktuális válság miatt megoldási javaslataival a többi politikus sorából kiemelkedő, az egész nemzeti közösség számára politikai vízióval és végrehajtható reális programmal rendelkező, a pártja által vezérnek elfogadott és tűzön-vízen át követett, személyes karakterét tekintve koncepcionális gondolkodási, stratégiai, taktikai készséggel, lényeglátással, kitartással, türelemmel, erős akarattal, vezetői és jó rétori, kommunikációs képességgel rendelkező egyén legyen, aki kellő hitelességgel rendelkezik a társadalom előtt. Ilyen pártvezér és egyben miniszterelnök volt Tisza Kálmán, a Generális, és a fia, Tisza István, valamint a párttársai által Gazdának nevezett Bethlen István.¹⁸ Utóbbi azért kapta a Gazda elnevezést a háta mögött, mert úgy tartották párttársai, hogy jó gazdája a pártnak, és jól gazdálkodik a reá bízott ország javaival. A karizmatikus vezérekre azért volt szüksége a három fentebb tárgyalt pártnak, mert mindhárom politikai alakulat válságmenedzselésre jött létre, amikor más, alternatív kísérletek (kormányok és mögöttük álló törvényhozási többségek) megoldási javaslatai már elégtelennek bizonyultak, az újak végrehajtásához pedig a pártvezér hitelességére, kellő elszántságra és a szükségesnek vélt intézkedések végigviteléhez erős bázisra volt szükség.

A történelem azt tanítja, hogy a hegemon pártok és karizmatikus vezérek kéz a kézben járnak egymással, az általuk biztosított törvényalkotási és kormányzati folytonosság pedig a nemzet javát szolgálja. 1) A szabadelvűek esetében ez azt jelenti, hogy hozzájuk köthető a magyar nemzet történelmének legprosperálóbb gazdasági és kulturális korszaka. 2) A Nemzeti Munkapárt 1912-ben lezárta a parlamentet 1898 óta időről időre megbénító obstrukciók és kormányzati válságok tizenéves korszakát. 3) Az Egységes Párt a trianoni békediktátum által megcsönkített országot állította talpra a Bethlen miniszterelnök nevével fémjelzett konszolidáció által az 1920-as években. ■

választási ciklusokon átívelő folyamatos kormányzás

18 Lásd bővebben: KOZÁRI MONIKA: *Tisza Kálmán és kormányzati rendszere*. Napvilág, Bp. 2003.; PÖLÖSKÉI FERENC: *Tisza István*. Gondolat, Bp. 1985.; ROMSICS IGNÁC: *Bethlen István*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Bp. 2013.; TÖRKÉCZKI LÁSZLÓ: *Tisza István eszméi, politikai arca*. Kairosz, Győr, 2000. és VERMES GÁBOR: *Tisza István*. Osiris, Bp. 2001.